

Naslov originala:
PICKNICK IM DUNKELN
Markus Orths

Copyrights © 2020 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München
Copyrights © 2023 srpskog izdanja Kontrast izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Urednik:
Ivan Isailović

Prevod:
Ana Mitrevski

Lektura:
Momčilo Žunić

Dizajn korica:
Pavle Ćirić

Prelom:
Ivan Isailović

Štampa:
F.U.K. d.o.o. Beograd

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast izdavaštvo
Terazije 35, Beograd
info@kontrastizdavastvo.rs
kontrastizdavastvo.rs
www.glif.rs

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

MARKUS ORTS

PIKNIK U MRAKU

Prevela s nemačkog:
Ana Mitrevski

KONTRAST
Beograd, 2023

1

Ova tama, ova svegutajuća, potpuna tama: gde god da se okrenuo, Stenli ništa nije video. Nije imao pojma gde se nalazio ni kako je tamo dospao, začkiljio je kao da hoće da izoštri pogled, ali sve što je uspevao da vidi bilo je prekriveno najcrnijim crnilom, tako mrklo, gusto i neprobojno da je osećao da je udiše, ovu tminu, da ona postepeno prodire unutra. Stenli je ispružio ruke i nadao se da će udariti o nešto što će mu dati stabilnost i pokazati pravac, ali nije bilo ničega, prsti su se kao očajni pipci pružali u prazno. Kleknuo je, rukama brisao po podu: ravna, reklo bi se veštačka, ujednačena podloga, glatka i hladna kao od crnog čelika, Stenli je tražio kamenčiće, otpatke, grumen ili prašinu, ali je osećao samo jezivo savršenstvo ove kao libelom izvučene, uglačane, gole površine. Ustao je i otrešao se: Očito je nosio grubo sukнено odelo, možda svoje braon filmsko odelo, uz to košulju, prsluk, cipele, čarape, kao i leptir-mašnu i – polucilindar. Iako je njegov filmski partner Oliver Hardi umro još pre mnogo godina i Stenli dobro znao da Olio ne bi mogao da mu odgovori, nikad više, Stenli je osećao potrebu da doziva ime svog prijatelja. Sledeći taj impuls, odmah je povikao: „Olio! Olio!”, i zvučalo je kao kreštanje, neobično potmulo i suvo. Osluškiavao je sopstveni glas u bizarnoj nadi da će dobiti nekakav odgovor, jedan od onih odgovora koje je tako često čuo u njihovim filmovima, bilo to uzbuđeno siktavo „Pssst! Pssst!” ili Olioiva omiljena rečenica: „U kakvu si nas to opet nevolju uvalio?” Ne, Stenli nije znao u kakvoj se nevolji upravo nalazio, međutim, kad mu se sopstveni glas vratio bez reakcije i bez odgovora, postalo mu je jasno: u ovoj nevolji se nalazio sam, sam samcit.

Što je duže čekao, to mu je teže padala tama, i Stenli je slutio da crnilo neće nestati ako ostane: Morao je, hteo je da pobjegne odavde. Prvi korak je bio klimav. Stenli je balansirao rukama i stupao oprezno, svu svoju pažnju usmerivši na tlo ispod donova. Neizvesnost kuda to gazi tiho mu je oduzimala dah. Iako se Stenli kretao izuzetno sporo, činilo mu se da mišljenje kaska za njim, osećao je neku čudnu jastučastost za čelom, baš kao da sve u glavi leži zakopano ispod paperja: uspevao je da zametne pitanja koja su ga mučila, a i ideja da se okrene u stranu javila se tek kasno. Naglo se okrenuo ulevo. Pet koraka kasnije, prsti su mu dotakli zid, podjednako gladak kao tlo pod nogama. Stenli je neko vreme tapkao duž zida, s obe strane, naniže, naviše: iznad glave blago se izvijao svod. Propeo se na prste, ali nije mogao da dohvati plafon. Čak ni kada je skočio uvis ispruženih ruku.

„Alo?“, povikao je i udarao pesnicama o zid, prvo nežno, onda sve jače, ali udarci jedva da su se čuli.

„Ima li koga?“

Bez odgovora.

Stenli je naslonio uvo na zid: ništa. Pod milim Bogom. Pretražio je odelo, ali je pronašao samo džepnu maramicu u donjem i hemijsku olovku u gornjem unutrašnjem džepu. Leđima naslonjen na zid Stenli je dugo razmišljao pre nego što je udahnuo i opet se polako odvojio od zida i nastavio da napipava put. Par koraka dalje ruke su mu naišle i na drugi zid. Skinuo je polucilindar i počeo se po temenu. Tunel, znači. Možda četiri ili pet metara širok. Ravno tlo. Iznad njega verovatno plafon. Po svemu sudeći, nalazio se u polovini presečene cevi, i još uvek je sve bilo kao potopljeno u pomračinu, bez inajmanjeg tračka svetlosti.

Stenli je ponovo navukao polucilindar, prčkao oko mašne, digao obrve, nakezio se i odručio potpuno bespomoćan i izgubljen, imitirao je mimiku i gestikulaciju svog filmskog lika kojeg je nazvao *Stanlio*: Ništa ja ne znam, ja blage veze nemam šta se ovde događa, ni u situaciji u kojoj se trenutno nalazim, ni u

životu uopšte, ali to i nije tako strašno, jer me svaka neizvesnost uvek pomalo i umiri.

Čudio se što se nije više plašio: međutim, slično sposobnosti da misli, činilo se da je i sposobnost da oseća bila prigušena, eho, senka, odjek, a ne više osećanje u svom punom intenzitetu i raskoši. Jedno je, međutim, sigurno, pomislio je. Ako nastavim da hodam, moram izaći na svetlo! Ako se krećem napred, sve će se razjasniti, pre ili kasnije. Druga opcija je nezamisliva. Porazmislio je u kom pravcu da se zaputi, začkiljio, okrenuo se napred i nazad, nije mogao da ustanovi razliku, slegao je ramenima, spustio dlan na zid desno od sebe i jednostavno krenuo.

Otkud sad sva ova sećanja? Odjednom, naprasno, bez upozorenja. Unutrašnji, srebrni vatrometi. Stenli je odmah odahnuo: Jer sećanja su mu pružala olakšanje, a sada se doslovno uhvatio za sećanja, za baršunasti osećaj poznatog, povratak kući, pustio je da ga nosi ono što je promicalo pred unutrašnjim okom, slike, doživljaji, mesta, misli i raspoloženja iz davno minulih vremena. Njegova životna strast, slaganje grimasa; to svakodnevno, neumorno vežbanje pred ogledalom iz jednog jedinog razloga: da bi zasmejao ljude; njegov uzor Čarls Čaplin i njegova mila skitnica koja ide posrnulim svetom, doživljava ludorije, raskrinkava apsurd života i suprotstavlja mu se ničim drugim do čistom dobrotom. I kako je Stenli kao mladić imitirao Čaplina, tezgario po Engleskoj i Americi, sejavao smeh u ljudima glumeći nekoga ko je bio neko drugi a ne on sam, i kako je Stenli malo-pomalo svukao Čaplin-košuljicu, najzad stao sam pred kameru, tražio sopstveni izraz, nešto što će ga učiniti prepoznatljivim, a time i jednako besmrtnim kao Čaplina. Stenli je takođe toliko želeo da bude klovn kom se ljudi smeškaju čim ga vide; Stenli je takođe toliko želeo da podari svetu smeh koji odvraće ljude iz kolotečine postojanja kao plesni okret, da bi, makar i nakratko, zaboravili otrovno iverje koje život nosi. Ali Stenli je nije pronašao, tu prepoznatljivost. Likovi koje je

glumio bili su suviše različiti. Stenli gledaocima nije ostajao u pamćenju. Njegovo lice je iščezavalo s odjavnom špicom kao strani, teško uhvatljivi miris.

Neuspeh mimičara ga je tištio, užasnut sopstvenom nesposobnošću okončao je s glumom, praćen otrcanom šalom producenta crno-belih filmova Hala Rouča: „Oči su Vam, mister Lorele, suviše plave da bi se mogle snimati.” Pa se Stenli povukao da radi iza kamere. Kao tekstopisac. Kao autor viceva. Nije li ovaj talenat bio čak i veći? Smišljanje komičnih scena, njegov osećaj za tajming, za to koji geg će da upali, za svakojaka mesta gde ljudi u ubrzanom tempu mogu da se sudaraju, gađaju tortama i završe u *tit-for-tat*-orgijama, da, u tome je bio izlaz: uređivački posao pisca gegova i režisera.

I Stenli bi verovatno zauvek potonuo kao skrajnuto ime na odjavnoj špici svojih filmića da se nije dogodilo nešto nečuveno. Njegov prijatelj Oliver Hardi je to toliko puta ispričao da se Stenliju živo ukazalo pred očima i odavno postalo vlastito sećanje: supruga Olivera Hardija bila se penjala baš po kanjonu *Lorel* u planinama Santa Monike, iznenada je ugledala zvečarku, strmoglavila se i nekoliko puta preturila na strmini, pokidala tetive na desnoj nozi, zbog čega je neko vreme bila prikovana za krevet i za štake, što je dovelo do toga da je Oliver Hardi morao da preuzme poslove u domaćinstvu, pa je jedne večeri pekao jagnjeći but, pa se vadeći hrskavi but iz rerne okliznuo u grotesknoj najavi kasnijih slepstik nastupa, pa mu je vrelo cvrčće ulje opeklo palčeve koje nije zaštitio kuhinjskom krpom, jer je ulje zaista bilo vrelo ulje, a ne, kao na filmu, hladna, zamašćena vodica, zbog čega je Olio bio onesposobljen da se pojavi na snimanju sledećeg filma, koje se bližilo.

I time se sve promenilo.

2

Stenli je zastao. Učinilo mu se da je začuo neki zvuk. Osluški-
vao je, ne, ništa, potpuna tišina. Crnilo nije imalo nijanse, crnilo
nije bilo nešto na šta su njegove oči mogle da se naviknu, nije
bilo jedno od onih koje bi, nakon izvesnog vremena, postajalo
iole svetlije, ne, crnilo je ostajalo neprobojno crnilo. Tek sad ga
je prošla misao da je možda oslepeo. Stenli je stavio prste tik
ispred očiju, dok dlanom nije dodirnuo nos, međutim, nije bilo
nikakve razlike, nikakvih svetlijih, nikakvih tamnijih šara, ne,
slep čovek opaža svetlosne reflekske iza očnih kapaka, igre senki
i treptaje sunca, međutim, Stenli nije video ama baš ništa: ova
tama, ova svegutajuća, potpuna tama nije dolazila iznutra, dola-
zila je spolja. Sada su mu ruke poskočile, skoro pa same od sebe:
prsti su se dočekali na čelu a palčevima je zapušio ušne kana-
le. Stenli sad više ništa nije opažao, ni očima ni ušima, stresao
se, brzo izvukao palčeve, pljesnuo rukama i odahnuo: osetio je
čudnovato olakšanje zbog tupog zvuka koji je čuo.

A sećanja? Je li hteo da skrene misli? S puta koji mu je pred-
stojao? S neizvesnosti? S tame? S pitanja: Kako je uopšte dospao
ovde? U ovu neprozirnu prostoriju? Šta se dođavola ovde u stvari
dešavalo?

Morao je da razmisli. Na miru. Kao u *County Hospital*, kada
je njegov filmski lik ušao u bolničku sobu, u kojoj je šlafrok-
Olio ležao u krevetu s nogom u gipsu podignutom uvis pomoću
groteskne skalamerije.

Stanlio: Doneo sam ti tvrdo kuvana jaja i orahe.

Olio: Znaš bre da ne volim tvrdo kuvana jaja! Ni orahe!

Stanlio je podigao obrve, činilo se da je svaka misao zbrisana,
i, pošto nije znao šta da radi, pošto nije bilo ničega, jednostavno

ničega o čemu bi on i njegov prijatelj mogli da razgovaraju, Stanlio je uzeo jedno jaje iz smeđe papirne kese, seo i lagano oljuštio i posolio i pojeo jaje i ništa više. Skoro dva minuta samo ova mučna sporost ljušćenja jajeta i jedenja jajeta, pa je Stenli rekao režiseru da se komika svakodnevice odvija u miru, da situacija mora da se gustira. Režiser je odmahnuo glavom i rekao Stanliju da ga ovaj muze i izrabljuje. „Ne”, rekao je Stanlio, „sporost je potrebna da bi se u jednom trenutku promenio ritam, da bi se ubrzao slepstik: slepstik je motka, štap lude u lutkarskom pozorištu. Nijedna luda ne mlati bez prestanka, ponekad mora i da predahne, razumete?”

Međutim, što je Stenli više boravio u tami i odugovlačio, to je više gubio osećaj za samog sebe. U stanju mirovanja tama se približavala sa svih strana i opkoljavala ga, okruživala ga, ne, stanje mirovanja nikako nije valjalo, i Stenli se nekoliko puta ošamario, krenuo pesnicom ka butini da bi osetio samog sebe, da bi se uverio da je još tu i da ga tama nije sasvim progutala, ne, sve, samo ne stajati, stajanje je vremenom poprimalo nešto tresetno, baš kao da ga polako, bešumno usisavaju močvarnotopla ustâ.

Stenli je nastavio da napipava put. Zid do njega mu je davao oslonac i pojam o prostoru. Došao je na ideju da izuje cipele i čarape da bi bosonog osetio tlo, ali ko će ga znati kakve su sve šiljate stvari vrebale tamo na tamnoj stazi, ne, Stenli je ostao u cipelama i odmahivao glavom zbog ovih čudnih misli. Onda je zazviždao nešto što mu je palo na um, neku luckastu melodiju, dečju pesmu u noći. Sve to ga je primirilo: zviždanje, struganje đonova, šaka na zidu, landaranje leve ruke sa strane. Svakim korakom rasli su hrabrost i prkos da ovoj ovde tami pokaže zube. A šta mu je i preostajalo? Morao je da hoda, hoda sve dalje i nada se da će dospeti do izlaza.

Možda bi, naprasno je pomislio, bilo – i sada – baš dobro promeniti ritam, od sporog ka brzom, malo rizikovati, *why not?* Ako potrčim, mislio je, u svakom slučaju ću brže stići napolje, na svetlo. Kratko se razdrmao, i potrčao. Stenli nije sprintao, nije

grabio, trčao je jednom te istom brzinom i slušao svoje zadihane korake. Premda je u hodu jednu ruku držao na zidu a drugu kao zaštitu od mogućih prepreka pružio ispred sebe, nova brzina je poprimila nešto nezaustavljivo: Stenli se tek-tako bacio u crnilo. Oči se ni najmanje nisu navikle na tamu, ali se zato Stenli, što je duže trčao, navikavao na svoj položaj, i ubrzo je nestala prvobitna bojazan da će zapeti za nešto što bi moglo da mu se nađe na putu dok bude trčao.

Samo se iznenada tačno to desilo: Stenli je zapeo.

Kolenom je udario o nešto tvrdo, veliko, džinovsko, tamo, na tlu, pred njim, tik do zida. Stenli je zapeo i naglavačke se preturio preko tog čuda, odrazio se rukama i preko ramena se skotrljao na leđa: baš tako su ga kaskaderi naučili da ispravno pada. Sada je tako ležao. Polucilindar je bio izgubio. Stenli je napipavao, brzo ga pronašao, navukao. Ni kolena ni dlanovi nisu boleli. Sedeći je otrešao prašinu s odela, prašinu koje nije ni bilo.

„Alo?“, rekao je onome za šta je bio zapeo, jer je slutio da se radilo o čoveku. Stenli nije dobio odgovor. Čuo je disanje.

Na sve četiri se približavao Stenli, ne, na sve tri, jer je levicom napipavao po vazduhu dok je puzio. Najzad je ruka došla do cilja. Stenli je dodirnuo nogu, ispruženo koleno ispod neke vrste spavačice. Znači tamo je zaista čučao: čovek. Stenli je ustuknuo.

„Ko ste Vi?“, upitao je.

Bez odgovora.

Onaj drugi je sedeo naslonjen na zid tunela, blago zadihan. Stenli tu nije mogao ništa: Nije se plašio, već je pre osećao da ga potencijalni čovek neverovatno privlači k sebi. Neko ko je delio njegovu sudbinu, neko ko je zajedno s njim bio zaglavljen ovde, neko ko se postarao da on, Stenli, više ne bude sam, neko s kim bi mogao da razgovara i ko bi mu, ko zna, možda otkrio gde se nalaze i šta se ovde dešavalo.

Stenli je seo pored grdosije, tik do njega, lepo je mogao da oseti da je čovek debeo. Čudno je biti kraj nekoga, a da ga ne

vidiš. Zvuk disanja se preinačio. Možda je onaj drugi okrenuo glavu u njegovom pravcu? Stenli je osluškivao, i njegov vlastiti dah se prilagodio dahu onog drugog, neko vreme su obojica disala u istom ritmu, udisali, izdisali, neočekivano sinhrono.

„Ja sam Artur Stenli Džeferson”, najzad je rekao Stenli. „Poznatiji kao Sten Lorel”.

Ništa.

„Ovde sam svega nekoliko minuta.”

Bez odgovora.

„Bar mislim.”

Ćutanje.

„Hoću reći: takav mi je osećaj.”

Tišina.

„Da li me razumete?”

Kada i dalje nije dopiralo ništa, Stenli je zadržao dah, ispružio ruku i ponovo napipao telo onog drugog, naišao na pozamašno rame prekriveno nečim nalik mantilu, glavu s glatkom kapom navučenom do ušiju, a lice je bilo široko i okruglo kao palačinka, oštre čekinje na bradi (dakle, muškarac!), i Stenli se još primakao, sad prešao rukom preko grudi onog drugog i obuhvatio enormnu korpulentnost tog tela. Na to ga je muškarčeva ruka ščepala za podlakticu, хват je bio čvrst i snažan, Stenli se nije pomerio dok pritisak nije popustio i prsti se razdvojili, na sebi je osetio pogled onog drugog u tami.

Stenli se malčice udaljio.

Onaj drugi se više nije mrdao.

„Olio?”, pitao je Stenli. „Jesi li to ti, Olio? ... Gde smo? ... Zašto ništa ne kažeš? ... To ne možeš biti ti, Olio ... Žao mi je ... Nisam mogao da dođem ... Na tvoju sahranu ... Razboleo sam se ... Ne znam zašto mislim na tebe ... Baš sada ... Baš ovde.”

Ne, mislio je Stenli u tišini, razbistrene glave: ovaj muškarac pored njega, to nije mogao da bude Olio, to nije smeo da bude Olio, nipošto, ne, morao je biti neko drugi, bilo ko, samo ne Olio.

Jer da pored njega stvarno sedi Oliver Hardi, Stenli bi bio u istoj nevolji kao njegov prijatelj, a ova nevolja ne bi bila ništa drugo do ono što se obično opisivalo rečju *smrt*, a Stenliju nije bilo do toga, mogao bi i bez toga, čak bez problema.

Nadalje se ništa nije dešavalo. Onaj drugi je ćutao. Ni Stenli nije progovarao. Džedžio je tamo. Kroz tišinu su provejavala sećanja. Nežni, svetli velovi sopstva.

3

„Oliver Hardi je opekao šape!” Poziv od Hala Rouča. Producent je svojski urlao u slušalicu. „On otpada! Katastrofa!” I Stenli, pisac gegova, brzinom munje je morao da prepravi Hardijevu ulogu i dopiše sebe na njegovo mesto. Iako je odavno odustao od sebe kao komedijaša. Međutim, kada je Hal Rouč odgledao gotov film, zazviždao je kroz zube: „To je izvrsno, mister Lorele, sjajno, fantastični ste! Insistiram: morate nastaviti s glumom!”

„A oči? Pitao je Stenli.

„Šta je s njima?”

„Jednom ste rekli da su mi oči isuviše plave da bi bile snimane. Kako okrutna šala! Zar ne?”

Međutim, Stenli je saznao da to uopšte nije bila šala: tada je stari nitratni filmski materijal mogao loše da zabeleži svetle plave tonove i Stenli je sa svojim neboplavim pogledom ponekad izgledao kao da je slep. „U međuvremenu smo počeli da snimamo panhromatski”, rekao je Hal Rouč. „Plavetnilo vaših očiju više neće smetati.”

Samo: na snimanju sledećeg filma Oliver Hardi je ponovo bio u pripravnosti i mahao je svojim ugovorom. Stenli je morao da se dopiše u film pored Olija, i tako su obojica odjednom stajala udvoje pred kamerom. I to je bio početak. Iako će potrajati još koji filmić dok ne nastupe kao pravi tandem i Stenli ne shvati da je upravo taj saigrač i protivnik bio potreban da se postigne ono o čemu je celog života sanjao: on sam to nikada ne bi postigao, ali udvoje, tu su bili nepobedivi.

Sećanja, mislio je Stenli, neizrecivo mi prijaju. Čovek nije stvoren za tamu. Čovek je životinja svetla, biće koje zazire od

mraka. Noću bežimo u snove: filmovi protiv crnila. Ovde, u mračnom tunelu, ostaje druga uteha: sećamo se, gledamo unutrašnjim okom.

Stenli se čudio odakle mu sad naprasno dolaze ove strane, razmetljive misli, i odmahnuo je glavom. Sedeo je tamo, u tami, pored muškarca koji se još uvek nije micao, čuli su se samo podizanje i spuštanje dijafragme.

Ova tišina, Stenliju se nije dopadala. Mogućnost za razgovor je delovala opipljivo, a ujedno tako daleko. Unutrašnje slike su mu se gomilale za čelom, htele su, morale na vazduh, da, neizbežno su završavale u potrebi da budu podeljene, s nekim drugim čovekom, a taj drugi čovek sada je sedeo tu, pored njega, i premda dosad još ništa nije rekao, ipak je mogao da sluša. Reči i rečenice obrazovale su se kao same od sebe, Stenli je samo pričao, čist monolog bez odgovora protiv neme crnine čoveka pored njega.

Malo ko, rekao je Stenli, razlikuje njega kao živu osobu (radi boljeg razumevanja je rekao: Stenli) od njegovog filmskog lika (kojeg će zvati Sten). Često ga u stvarnom životu smatraju istim onim tupanom kakav je i njegov filmski lik. Samo poneki znaju koliko ideja, dijaloga i gegova je poteklo iz njegove, iz Stenlijeve glave, da ne pominjem tajming i improvizacije. On (Stenli) je bio pokretačka snaga iza kulisa i po završetku snimanja je još beskrajno dugo sedeo u montaži, dok je Oli na golf terenu već radio na svom hendikepu. Osim toga je on, Stenli, u stvarnom životu sasvim drugačiji čovek nego njegov filmski lik. Apsolutno drugačiji! Malo ko je u stanju da razlikuje ulogu i čoveka: stalno viđa nakežena lica: ljude koji misle da je on, Stenli, identičan njemu, Stenu ... „Žao mi je”, povikao je Stenli i prekinuo samog sebe. „Sigurno mislite kako sam egocentričan. Ne znam zašto sve vreme moram da govorim o sebi! To inače ne radim. Verujte mi. Ali ovde unutra, tu ima nečega što me nekako ... tera na to. Je l' znate na šta mislim? Je l' se i Vi tako osećate?”

Ćutanje.

„Očigledno ne.”

Tišina.

„Je l' me uopšte razumete?”

Bez odgovora.

„Da li govorite engleski?”

Ćutanje.

„Molim Vas! Razgovarajte sa mnom!”

Ništa.

„Pa nije ovo nemi film!”

Tišina.

„Vreme nemih fimova je odavno prošlo.”

Bez reakcije.

„Svoje prve ton filmove”, uzdahnuo je Stenli, pošto je onaj drugi i dalje ćutao, „snimali smo na raznim jezicima. Svaku scenu. Engleski, francuski, španski i nemački. Čitali smo strane rečenice s plakata. Držali su ih pored kamere. Fonetsko pismo, shvatate? Izgovarali smo rečenice najjasnije što smo mogli. Godine 1930. još nije postojala sinhronizacija ... Dosta više!”, povikao je Stenli, naglo prekidajući sopstveni tok priče. „Pričajte, molim Vas! Srećan sam što sam Vas sreo, ali tužan zbog Vašeg ćutanja.”

Pošto onaj drugi i dalje nije reagovao, Stenli je nastavio: „Dobro. Nećete da pričate? Onda idem.”

Stenli je ustao. Oklevao je. I čekao. Razmišljao. Je l' stvarno to hteo? Sam natrag u tamu?

„Prelaskom s nemog filma na ton film”, nastavio je dok je neodlučno stajao naslonjen na zid, „mnoge kolege su imale problema. Mi nismo. Nama je ton samo još pomogao! Zvukovi su pojačali komiku u filmovima: Kad Olio zavali Stanliju ćušku, čuje se udarac o nakovanj. Onda dijalozi, komika u dijalozima, to sam jako voleo. I Oliov diksilend-ton i Stanliov britanski šmek. Olioovo šuškanje i Stanliovo ...”

Utom se začu glas iz tame: „Stanlio?”

Stenli se trgao. Ne, glas je zvučao potpuno drukčije od Olio-
vog glasa, mnogo dublje, zvonkije, brundavije.

Činilo se da je grdosija ustala, pomalo stenjući, a onda je re-
kao: „Nije me strah!”, izgovorivši to nekim neobičnim akcentom
koji Stenli nije mogao nigde da svrsta.

Stenli nije znao da li je ispravno razumeo reči, i pitao: „Zašto
bi Vas bilo strah? Pa znate me! Znate Stanlija i Olija! Svi znaju
Stanlija i Olija” Ne verujete mi da sam stvarno Sten Lorel? Mogu
da razumem. Ali zašto bih lagao?”

„Dobro, da li ste čovek?”, upitao je onaj drugi.

„A šta drugo?”

„Nije me strah”, rekao je strani, debeli čovek po drugi put i
prišao Stenliju, dodirnuo ga, stavio mu ruku na rame, desnom
mu prešao preko brade i lica, opipavao sve do polucilindra, lup-
nuo o šesir, duboko udahnuo, podigao polucilindar, slobodnom
rukom kratko pomazio Stenlija po glavi i ponovo mu navukao
polucilindar. Stenli je sve to dopuštao. I posve neobično: prijalo
mu je. Ta toplina dlana, ta blizina čoveka, taj dašak koji ga je okr-
znuo. Čovek do njega ne samo da je bio krupan, već je delovao i
visoko, sigurno za pola glave viši od Stenlija. Sada kad mu je bio
tako blizu, Stenli je to tačno mogao i da oseti.

„Neka bude tako”, rekao je onaj drugi. „Vi ste čovek. I ja sam
čovek. Sreli smo se ovde. Sigurno postoji dublji smisao u koji
sada ne uspevam da proniknem, ali u koji verujem. Stoga ću poći
s Vama!”

„Dobro zvuči”, rekao je Stenli.

„A je l' vidite nešto?”, upitao je muškarac.

„Baš ništa.”

„A jeste li prethodno bili u stanju da vidite nešto?”

„Šta mislite pod ovim *prethodno*?”

„Pre nego što ste kročili u tamu? Jeste li onda mogli da vidite?”

„Da, naravno.”

„Dakle”, rekao je muškarac, „tama dolazi spolja. To da smo obojica istovremeno oslepeli, manje je verovatno.”

„Zvuči logično”, rekao je Stenli.

„Smem li da Vas uhvatim pod ruku?”

„Da”, rekao je Stenli, s jedne strane otvorenog srca i s olakšanjem što više nije sam, s druge strane zbunjen čudnim rečima i neodređenim akcentom i pomalo pritešnjen masom drugog muškarca, o kojem nije znao ko je, niti da li mu želi dobro ili zlo.

„Da”, ipak je rekao, jer je prevagnulo olakšanje. „Samo izvolite. Prihvatite se. Tako se nećemo izgubiti.”

Onaj drugi je proturio ruku kroz Stenlijev savijeni lakat.

„Hoćemo li ostati uz ovaj zid?”, pitao je Stenli.

„Zar postoji neki drugi?”

„Mislim da smo u tunelu. A svaki tunel ima izlaz. Hoćemo li?”

Onaj drugi je ćutao.

„Za Vašu informaciju”, rekao je Stenli. „Kad klimate ili odmahujete glavom, ja to ne vidim.”

Umesto odgovora onaj drugi je pružio korak. Tako područeni su krenuli.